

Prof. dr hab. inż. Jerzy Jasieńko
Wydział Budownictwa Lądowego i Wodnego
Politechnika Wrocławska

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani Magdy Tunkel pt.: „Cechy modelowe sakralnej architektury drewnianej Górnego Śląska na podstawie analizy zachowanych obiektów”.

1. PODSTAWA FORMALNA OPRACOWANIA RECENZJI

Recenzja została opracowana na prośbę Przewodniczącego Rady Dyscypliny Inżynieria Lądowa, Geodezja i Transport Politechniki Śląskiej Pana prof. Marcina Stańka przedstawiona mi w piśmie RDILGT.512.20.2022 z dnia 29. 11. 2022 roku (Politechnika Śląska).

2. PRZEDMIOT RECENZJI

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska Pani Magdy Tunkel pt.: „Cechy modelowe sakralnej architektury drewnianej Górnego Śląska na podstawie analizy zachowanych obiektów.” Rozprawa przygotowana na Wydziale Budownictwa w Katedrze Inżynierii Budowlanej Politechniki Śląskiej w Dyscyplinie Inżynieria Lądowa, Geodezja i Transport pod kierunkiem prof. dr hab. inż. Jacka Hulimki pełniącego rolę promotora oraz dr hab. inż. arch. Tomasza Bredeckiego - promotora pomocniczego.

3. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ROZPRAWY

Recenzowana rozprawa jest napisana na 268 stronach. Zawiera 8 rozdziałów merytorycznych, ilustrowanych 160 rysunkami oraz wspomaganą informacją zawartą w 57 tabelach. Całość uzupełniają: Słownik stosowanej terminologii (Poz. 9) Bibliografia (416 cytowanych pozycji, poz. 10) oraz Streszczenie w języku polskim, angielskim i niemieckim (poz. 11)

Rozprawę otwiera „Wprowadzenie” gdzie Autorka wyjaśnia co będzie przedmiotem rozprawy pisząc m. in. „Przedmiotem dysertacji doktorskiej są zagadnienia związane z architekturą, konstrukcją a także warsztatem, jakim posługiwali się ówcześni budowniczowie i cieśle, kształtując formę i funkcję do dziś rozpoznawalnego i charakterystycznego górnośląskiego regionalizmu. Następnie przechodzi do zdefiniowania zarysu problemu nie odcinając się, i słusznie, od wpływu historii na kształtowanie obiektów sakralnych, drewnianych na Górnym Śląsku i w okolicach, przedstawia stan dokonanych i publikowanych wcześniejszych badań i formułuje tezę i główny cel rozprawy.

W tezie Autorka, przedstawia trzy główne wątki:

- wykonanie inwentaryzacji 115 obiektów sakralnych zlokalizowanych na terenie Górnego Śląska pozwoli na wyznaczenie cech architektonicznych i konstrukcyjnych charakterystycznych dla regionu;
- wyznaczenie typowych cech może posłużyć jako narzędzie pomocne do odtworzenia oryginalnych rozwiązań przy prowadzeniu remontów, odtwarzaniu nieistniejących elementów czy detali;
- dzięki opracowanej typologii udowodniona zostanie potrzeba i łatwość korzystania z wyników badań, między innymi, w pracach pokrewnych dziedzin, nauk historycznych i technicznych, zmierzających do zachowania obiektów dziedzictwa kulturowego.

Autorka przedstawia następnie cel główny rozprawy, przyjmując, że wykonanie badań zmierzających do określenia typowych elementów architektonicznych i konstrukcyjnych zachowanych górnośląskich kościołów drewnianych i wyznaczenie typologicznych cech może umożliwić opracowanie modelowego wzorca kościoła drewnianego łączącego w sobie dominujące cechy górnośląskiego regionalizmu.

Celem stowarzyszonym prowadzonych autorskich badań terenowych jest stworzenie bogatego zbioru danych i informacji dowodzącego słuszności tezy (patrz załącznik).

Następnie autorka zajmuje się przedstawieniem „Genezy Zakresu i Metody Pracy”.

W rozdziale 2 przedstawia „Rys historyczny Górnego Śląska z uwzględnieniem kościołów i kaplic zbudowanych z drewna”.

W rozdziale 3. Autorka przechodzi do przedstawienia swoich oryginalnych prac przedstawiając obiekty objęte własnym procesem badawczym (111 kościołów oraz 4

kaplice). Obiekty te pochodzą często z I ćwierci XV wieku, co determinuje potrzebę znajomości dawnych technik i materiałów, etc.

Rozdział 4 poświęcono „Analizie architektoniczno - konstrukcyjnej drewnianego budownictwa sakralnego Górnego Śląska”, podejmując tu również analizę architektonicznych uwarunkowań regionalnych (Podkarpacie, Świętokrzyskie, Małopolska, Mazowsze, Pomorze, Wielkopolska) oraz zagadnienie relokacji jako, że 22 obiekty w grupie badanych, były przeniesione w nowe miejsce.

Poświęcono tu też sporo miejsca: relacji formy i struktury obiektów z otoczeniem, układom architektonicznym, analizie materiałowej i konstrukcyjnej, słusznie wiążąc sposoby budowania z przemieszczaniem się zespołów ciesielskich i dywersyfikacją różnych sposobów kształtowania połączeń nawet w zakresie jednego typu budowania (np. konstrukcji zrębowej).

W rozdziale 5 „Charakterystyka elementów architektonicznych i konstrukcyjnych” podjęto analizę sposobów posadowienia, kształtowania podłóg i posadzek, wznoszenia ścian i kształtowania połączeń, budowy chórów i empon, stropów, konstrukcji dachowych, konstrukcji sobót, wież, sygnatur. Zajęto się również typami stolarki okiennej i drzwiowej oraz detalem ciesielskim.

W rozdziale 6 podjęto ostatecznie „Analizę i podział typologiczny kościołów wytypowanych do badań własnych”.

Rozpoczęto od typologii architektonicznej koncentrując się na formach brył i kształtach ścian, występowaniu zakrystii, krucht, kaplic bocznych, wież, sygnatur, empor, ścian tęczyowych czy sobót.

Podjęto temat orientowania usytuowania świątyń w otoczeniu. Analizowano formy – nawy, kaplice boczne, konstrukcje ścian tworząc istotny zbiór informacji poddany analizie w rozdziale 6.3 „Wnioski”, by wreszcie w rozdziale 7 przedstawić „Koncepcję modelowego górnośląskiego kościoła drewnianego” definiując 27 cech istotnych, głównie w obszarze bryły, formy i konstrukcji w dużym stopniu wspólnych dla szukanego modelu.

Rozdział 7.2 poświęcono przykładowym zastosowaniom wyników badań przy wykreowaniu modelu nieistniejącego obiektu o zachowanych szczątkowych danych i użyciu zdefiniowanych w rozprawie form architektoniczno – konstrukcyjnych, przy wykonaniu symulacji komputerowych.

W rozdziale 7.4 przedstawiono opis prac o charakterze remontowym wraz z ich oceną, szeregu kościołów, w pewnym sensie, na dowód wagi analiz i ich wpływu na właściwie prowadzony proces prac konserwatorskich przedstawionych w rozprawie.

Rozdział 7.5 to „Wnioski końcowe”, a rozdział 8 to „Podsumowanie”.

4. OCENA MERYTORYCZNA TREŚCI ROZPRAWY WRAZ Z UWAGAMI KRYTYCZNYMI

Rozprawa ma charakter analityczny, a prowadzone w rozprawie analizy oparto o szeroki program badań poligonowych dotyczących dużej grupy obiektów sakralnych z przeprowadzeniem rozwarstwienia na elementy w obszarze głównie: architektury (formy) i konstrukcji badanych obiektów. Przeprowadzone badania mają charakter oryginalny i stanowią podstawę dla stworzenia modelu wzorca budownictwa sakralnego na Górnym Śląsku, pomocnego w prowadzeniu prac konserwatorskich czy restauracyjnych, w identyfikacji błędnych interwencji konserwatorskich w zakresie konstrukcji i niewłaściwych przekształceń w zakresie formy obiektów. Te czynniki będące wynikiem przeprowadzonych badań należy uznać za główne osiągnięcie i cel rozprawy.

Celem praktycznym rozprawy jest wskazanie różnic pomiędzy oryginalną formą i konstrukcją obiektów a efektem modernizacyjnym, często nieprawidłowym kulturowo i technicznie, wpływającym negatywnie na obraz zachowanego w tym obszarze dziedzictwa.

Jak wynika z powyższej analizy tematyka rozprawy jest ważna i aktualna, a cel rozprawy został sformułowany właściwie. Oceniam podjęty w rozprawie temat jako ważny dla rozważań naukowych w podjętej tematyce, a przedstawione wyniki badań i analiz jako potrzebne, zmierzające do opisu i kwalifikacji cech regionalizmu górnośląskiego oraz użyteczne w praktyce konserwatorskiej.

Postawiona w rozprawie teza ma raczej charakter określenia obszarów badawczych i odnosi się do rozbudowanego następnie celu rozprawy i zakresu, nie mając charakteru twardej tezy naukowej, co nie oznacza, że rozprawa nie jest opracowaniem naukowym z elementami praktycznymi.

W tego typu rozprawach, osobiście uważam, że stawianie tez nie jest ani wymagane ani konieczne, zwłaszcza przy jednoznacznym sformułowaniu celu pracy. W

recenzowanej rozprawie tak właśnie postąpiono, a postawiony cel został w pełni osiągnięty, przy ogromnym nakładzie pracy.

Wyniki badań są tu przedstawione bardzo obszernie, starannie i kompetentnie. Analizowano 115 badanych obiektów, uzyskując zespół najbardziej charakterystycznych cech, tworząc zatem rozwiązanie modelowe świątyń możliwie wiernie wpisującej się w regionalne rozwiązania architektoniczne i konstrukcyjne. Pewien niedosyt budzą treści rozdziałów 4.6, 6.2, 7.4, 7.5, 8 gdzie podjęto próbę dostarczenia informacji ważnych w badaniach konstrukcji, badaniach materiałowych (nie umówiono m. in. metody z użyciem rezystografu), czy gdzie analizowano działania remontowe przeprowadzone w szeregu świątyniach (7.4) prowadząc dowód iż skodyfikowany model opracowany w rozprawie miałby tu zastosowanie. Na pewno tak, niemniej jednak opisane prace, prowadzone przy tych świątyniach w żaden sposób nie odpowiadały standardom konserwatorskim opartym o wiedzę i sztukę budowlaną, powszechnie stosowanym w ochronie obiektów dziedzictwa.

Osobiście uważam, że w miejsce rozdz. 7.5 (Wnioski) i 8 (Podsumowanie) należałoby w przyszłości opracować obszerny rozdział syntetyzujący osiągnięcia rozprawy w zakresie głównych cech budowanego modelu świątyni, w kontekście cech regionalnych (konstrukcja, architektura, forma), tym bardziej, że zostało to wskazane w poszczególnych rozdziałach. Poprawiłoby to znacznie komunikatywność przekazu. Przywołana w rozprawie bibliografia jest właściwa i prawie kompletna. można by wzbogacić ją m. in. o niektóre pozycje światowych formatów konferencyjnych (SAHC, SHATIS), niektóre prace prowadzone w Narodowym Instytucie Dziedzictwa, niektóre prace prof. Czesława Miedziałowskiego, czy niektóre rozprawy doktorskie, np.: dr Lecha Engela czy dr Krzysztofa Ałykowa wykonane na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej, czy inne na Wydziale Budownictwa PWR (dr T. Nowak, dr A. Karolak).

Rozprawa napisana jest dobrym językiem, starannie zredagowana, a nieliczne błędy stylistyczne, terminologiczne i powtórzenia nie wymagają osobnego omówienia i w żaden sposób nie wpływają na jej wysoką ocenę.

5. WNIOSEK KOŃCOWY

Recenzowana rozprawa doktorska dotyczy istotnych dla budownictwa sakralnego zagadnień i wpisuje się w obszar narzędzi konserwatorskich pomocnych w zachowaniu dziedzictwa kulturalnego Górnego Śląska.

Stanowi oryginalne rozwiązanie postawionego samodzielnie przez Autorkę problemu naukowego i wnosi wkład w rozwój dyscypliny inżynieria lądowa, geodezja i transport. Autorka wykazała się obszerną wiedzą teoretyczną i praktyczną w przedmiocie rozprawy, wiedzę z zakresu piśmiennictwa w przedmiocie pracy, umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych i wykorzystania właściwie dobranych metod prowadzenia analiz naukowych i technik badawczych.

Podsumowując stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Magdy Tunkiel pt.: „Cechy modelowe sakralnej architektury drewnianej Górnego Śląska na podstawie analizy zachowanych obiektów” spełnia wszystkie warunki merytoryczne i formalne, którym powinna odpowiadać rozprawa doktorska określona w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku oraz zgodne z art. 174 i art. 179 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 - przepisu wprowadzającego ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz art. 178 ust. 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Stawiam wniosek o dopuszczenie w. w. rozprawy do publicznej obrony i nadania jej Autorce stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk inżynieryjno - technicznych w dyscyplinie inżynieria lądowa, geodezja i transport.

Z uwagi na szeroki zakres prowadzonych kompetentnie badań i analiz, i niewątpliwy wkład w poszerzenie możliwości działań w ochronie i zachowaniu dziedzictwa kulturowego Górnego Śląska uważam, że rozprawa zasługuje na wyróżnienie przez Radę Dyscypliny Naukowej Inżynieria Lądowa, Geodezja i Transport Politechniki Śląskiej.

Jerzy Jasieńko

Wrocław, 1 luty 2023 rok